

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОГОВОРУ ОНЛАЙН КРЕДИТУВАННЯ У ЦИФРОВОМУ СВІТІ

TO THE QUESTION OF THE PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE TREATY ONLINE LENDING IN THE DIGITAL WORLD

Калітенко О.М., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

В статті проведено виокремлення, систематизація та дослідження основних напрямків та перспектив розвитку договору онлайн-кредитування у сучасному цифровому світі, на підставі аналізу нинішнього стану правового регулювання у сфері онлайн-кредитування в Україні, викликів, з якими стикаються учасники цього ринку, та можливостей, які відкриваються завдяки цифровим інноваціям. Зокрема, зосереджено увагу на необхідності гармонізації національного законодавства із міжнародними практиками, вирішенні правових колізій, що виникають в контексті цифрової трансформації, та розробці адекватних механізмів захисту прав споживачів і кредиторів у цифровому просторі.

Стаття спрямована на висвітлення актуальної проблематики фактичної реалізації договорів он-лайн кредитування, а також на розробку пропозицій та рекомендацій щодо оптимізації правового поля в сфері онлайн-кредитування, яке відіграє все більш важливу роль у фінансовій системі України та світу загалом.

Внаслідок проведеного в рамках статті дослідження зроблено низку висновків щодо перспектив розвитку договору он-лайн кредитування в сучасному цифровому світі. Зазначається, що он-лайн кредитування найближчим часом повністю замінить традиційний формат правовідносин кредитування і це сприятиме підвищенню швидкості і якості укладання таких договорів, захисту прав та інтересів сторін, гарантій функціонування фінансового інструменту кредитування у відповідності до свого реального змісту, закладеного в цю економічну конструкцію.

Окрема увага приділяється питанням необхідності визначення перспективних напрямків вдосконалення чинного законодавства, якими є термінологічні визначення і уточнення положень цивільного законодавства щодо використання цифрових технологій у відносинах кредитування. Необхідність гармонізації законодавства України в питаннях кредитування із загальносвітовими тенденціями та принципами виходить на перший план. Законодавство має бути орієнтовано на запобігання шахрайству в сфері он-лайн кредитування та на створення дієвих правових механізмів притягнення інтернет шахраїв до відповідальності.

Ключові слова: інтернет-відносини, он-лайн технології, штучний інтелект, договір, он-лайн кредитування, захист прав, боржник.

The article identifies, systematizes and studies the main directions and prospects for the development of online lending agreements in the modern digital world, based on the analysis of the current state of legal regulation in the field of online lending in Ukraine, the challenges faced by market participants and the opportunities offered by digital innovations. In particular, the author focuses on the need to harmonize national legislation with international practices, resolve legal conflicts arising in the context of digital transformation, and develop adequate mechanisms for protecting the rights of consumers and creditors in the digital space.

The article aims at highlighting the current issues of actual implementation of online lending agreements, and also at developing proposals and recommendations for optimizing the legal framework in the field of online lending, which plays an increasingly important role in the financial system of Ukraine and the world in general.

As a result of the study conducted within the framework of this article, a number of conclusions are drawn regarding the prospects for development of an online lending agreement in the modern digital world. It is noted that online lending will soon completely replace the traditional format of lending legal relations, and this will help to increase the speed and quality of concluding such agreements, protect the rights and interests of the parties, and guarantee the functioning of the financial instrument of lending in accordance with its real meaning inherent in this economic structure.

Particular attention is paid to the need to identify promising areas for improving current legislation, such as terminological definitions and clarification of the provisions of civil law on the use of digital technologies in lending relations. The need to harmonize Ukrainian legislation on lending with global trends and principles comes to the fore. Legislation should be focused on preventing fraud in the field of online lending and on creating effective legal mechanisms for bringing online fraudsters to justice.

Key words: Internet relations, online technologies, artificial intelligence, contract, online lending, protection of rights, debtor.

В епоху цифровізації, в часи коли інноваційні технології стрімко впроваджуються у всі сфери людського життя, фінансовий сектор переживає значні трансформації. Однією з ключових змін є поява та розвиток онлайн-кредитування, яке відкриває нові можливості для споживачів та підприємств, але разом з тим породжує численні правові виклики та питання. Особливо актуальним це стає на території України, яка активно рухається шляхом інтеграції до європейських стандартів у сфері фінансових послуг та цифрових технологій.

Сьогодні онлайн-кредитування не лише відкриває нові горизонти для кредитування, але й вимагає від законодавців і правозастосовувачів глибокого розуміння нових технологічних процесів та їх впливу на традиційні правові відносини. Кредитування зазнає впливу цифрових інновацій, таких як блокчейн, штучний інтелект, великі дані, що вимагає нових, невідомих раніше підходів у правовому регулюванні та адаптації існуючих нормативних актів та законодавчої бази до вимог сьогодення.

У контексті дослідження перспектив розвитку договору онлайн-кредитування в цифровому світі, важливо врахувати низку наукових робіт, які охоплюють широкий спектр питань: від технологічних інновацій до правових викликів та аспектів регулювання.

Технологічні аспекти онлайн-кредитування зазвичай досліджуються не правниками, а фахівцями з сучасних технологій, фінансистами і містять різні сторони і потенційні можливості застосування цих технологій для реалізації і захисту прав і можливостей сторін у відносинах он-лайн кредитування. В цьому аспекті заслуговують на увагу наукові дослідження Вергелюк Ю. Ю. [1], Мордюк А., Гук О. [2], Кавецького В. Я. [3] та інших.

Правові аспекти та виклики сучасності в сфері он-лайн кредитування також є нагальним предметом сучасних наукових досліджень, якими, наприклад, займаються Безклубий І. А. [4], Погребняк В. Я. [5], Лепех С. М. [6] Берназ-Лукавецька О. М. [7] тощо.

Особливості регулювання фінансових питань і в тому числі відносин он-лайн кредитування в різних країнах світу також є предметом сучасних наукових досліджень науковців на теренах України. Зокрема цими питаннями цікавляться Шевченко О. М. [8], Безпалый Р. В. [9], Зеліско А. В. [10], та інші.

Огляд цих та інших наукових праць демонструє, що онлайн-кредитування є багатограним явищем, яке охоплює не лише фінансові та технологічні аспекти, але й складні правові та регуляторні виклики. В означених

роботах виділяються основні напрямки для подальших наукових досліджень, такі як необхідність адаптації правових рамок до швидкого розвитку цифрових технологій, захисту прав споживачів у контексті онлайн-кредитування та розробки міжнародних стандартів в цій сфері.

Онлайн-кредитування являє собою фінансову діяльність, що здійснюється за допомогою цифрових платформ та інструментів, які дозволяють користувачам отримувати кредити віддалено, без необхідності відвідування банківських установ. Основні характеристики онлайн-кредитування включають високу швидкість обробки заявок, мінімізацію паперових процедур, а також можливість ширшого доступу до кредитних продуктів. У порівнянні з традиційним кредитуванням, онлайн-методи вирізняються використанням алгоритмів для оцінки кредитоспроможності клієнтів, що часто включають аналіз великих обсягів даних, і в тому числі нефінансову інформацію.

Науковці визначають онлайн-кредитування як процес надання кредитів, який здійснюється повністю через цифрові платформи та інтернет-технології, відрізняючись від традиційних банківських кредитів, що вимагають фізичної присутності або більш складних бюрократичних процедур. Основні характеристики онлайн-кредитування, відмічені в сучасних наукових дослідженнях і включають:

Цифровізацію процесу кредитування: весь процес від заявки на кредит до його видачі та управління погашенням здійснюється онлайн.

Швидкість та доступність: онлайн-кредитування зазвичай пропонує більш швидку обробку заявок та більш швидке рішення про кредитування, ніж традиційні методи.

Інноваційні методи оцінки кредитоспроможності: застосування складних алгоритмів та використання великих даних для аналізу кредитоспроможності.

Мінімізація фізичної взаємодії: клієнти можуть здійснити весь процес кредитування дистанційно, без необхідності відвідування банку чи іншої фінансової установи.

Розширений доступ для споживачів: онлайн-кредитування часто більш доступне для широкого кола клієнтів, включаючи тих, хто має обмежений доступ до традиційних банківських послуг або є віддаленим територіально.

Тим не менш, на фоні переваг онлайн-кредитування також несе в собі і ризики, зокрема пов'язані з безпекою даних та фінансовими шахрайствами, що вимагають від фінансових інститутів та регуляторів впровадження відповідних правових механізмів захисту та контролю.

Правове регулювання онлайн-кредитування в Україні зараз перебуває на етапі активного розвитку та адаптації до нових реалій цифрової економіки, а також адаптації законодавства до світових та європейських тенденцій. Звертає на себе увагу прийняття законодавцем і набрання чинності законом України « Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг » від 22.11.2023 року [4]. Означеним Законом приводиться у відповідність до світових стандартів граничний розмір відсоткової ставки за споживчими кредитами.

Так за звітами Світового банку 63 країни зі 108, що досліджувалися, впровадили обмеження щодо граничних розмірів процентних ставок. Зокрема, йдеться про США, країни ЄС, Сингапур та інші. Наприклад, сусідня Польща встановила граничний розмір процентної ставки на рівні 16% річних та граничний розмір непроцентних витрат, що не можуть перевищувати 25% від загальної суми кредиту та 30% від загальної суми кредиту на рік. Литва має обмеження процентної ставки на рівні не більш ніж 75% річних, водночас розмір усіх інших витрат не має перевищувати 0,04% загального розміру споживчого кредиту. В країнах Азії також діють різні обмеження вартості споживчих кредитів для населення. В Сингапурі незабезпечені споживчі кредити підлягають обмеженню процентної ставки – 4% на місяць. А в Японії обмежують номінальну процентну ставку на рівні 20% річних. Також звернемося до досвіду Великобританії. Країна встановила граничний розмір процентної ставки за мікрокредитами в

січні 2015 року. На той час стан британського ринку швидкого мікрокредитування нагадував той, з яким наразі маємо справу в Україні. Головним рушієм для змін стала накопичена проблема суттєвого боргового навантаження на позичальників, які не мали змоги обслуговувати свої кредити. Водночас органи регулювання розраховували, що ризик неповернення кредитів утримуватиме кредиторів від кредитування неплатоспроможних клієнтів. Та досвід показав зворотне – високі процентні ставки разом із ще вищими штрафними санкціями за прострочення та іншими платежами призвели до постійного перекредитування боргів, що тільки масштабувало проблему. Тобто саморегулювання ринку в цьому сегменті не працює. Наразі у Великій Британії максимальна процентна ставка не може перевищувати 0,8% на день, а загальна вартість кредиту (включаючи всі нараховані проценти та платежі) – 100% від тіла кредиту. Також основні стандарти мікрокредитування включають вимогу до кредиторів надавати кредити з урахуванням реальної здатності клієнта їх повернути – тобто якісна оцінка кредитоспроможності позичальника є обов'язковою. Кредиторам заборонено надавати кредити, якщо це може призвести до того, що клієнт потрапить у більшу фінансову скруту.

Донедавна процента ставка за споживчими кредитами, які надаються фінансовими компаніями в Україні, коливалася від 2% до 5% на день (або від 730% до 1825% річних). І така ситуація не відповідала, або навіть суперечила загальносвітовим та європейським тенденціям, правам та інтересам позичальників (боржників), нерідко заганяючи їх в боргову яму. Саме тому прийняття довгоочікуваного Закону, що обмежив процентну ставку до 1% свідчить про гармонізацію українського законодавства із світовими тенденціями та напрямками правового регулювання.

На міжнародному рівні, деякі країни, такі як США та країни ЄС, вже мають більш вагомий досвід регулювання онлайн-кредитування, зокрема через впровадження вимог до ліцензування кредитних організацій, норм щодо кібербезпеки та захисту даних. Україні слід орієнтуватися на ці міжнародні практики для створення ефективного регулятивного середовища.

Цифровий світ, ера інтернет– відносин та штучного інтелекту породжують сучасні особливості реалізації практично всіх суспільних відносин, і зокрема, відносин співфінансування, кредитування та інших форматів обігу фінансів у світі. Сучасні інтернет-технології принципово впливають на різні аспекти розвитку правовідносин он-лайн кредитування та дозволяють акцентувати увагу на перспективних напрямках еволюції такого формату кредитування не тільки в окремих країнах, а і у світі в цілому. Саме застосування інтернет-технологій дозволяє констатувати початок процесу розмивання державних кордонів і меж та переходу до загальносвітових тенденцій і напрямків регулювання відносин на планеті Земля.

Розповсюдження та щоденне підвищення рівня використання штучного інтелекту та машинного навчання вже сьогодні дозволяють оцінювати кредитоспроможність сторін (учасників договору он-лайн кредитування) з більшою точністю і швидкістю, допомагають у персоналізації та конкретизації кредитних пропозицій для клієнтів. Саме сучасні електронні та інтернет – технології дозволяють застосовувати крім основних даних про клієнта (кредитна історія), ще й альтернативну інформацію для оцінки кредитоспроможності (платоспроможності) учасників відносин он-лайн кредитування. До таких альтернативних інформаційних даних слід відносити, наприклад, інформацію про стабільність платежів за надані комунальні послуги, оренду житла, і навіть історію використання соціальних медіа та інших електронних платформ.

Зростанню та масштабуванню онлайн-кредитування в умовах сьогодення сприяє активна популяризація мобільного банкінгу і цифрових гаманців, оскільки все більше клієнтів, учасників правовідносин використовують мобільні пристрої та програмне забезпечення для

управління своїми фінансами. Попит на споживчі кредити зростає, особливо в розвинених країнах, де споживачі шукають зручні та швидкі способи отримання кредиту. Внаслідок цього он-лайн кредитування активно набуває популярності в цій сфері.

На окрему увагу заслуговує розвиток кредитних відносин формату P2P. Платформи P2P-кредитування вже сьогодні дозволяють пряме кредитування між людьми без участі традиційних фінансових інституцій, і ця світова тенденція набуває популярності та стала нагальним викликом для світової фінансової системи. Зв'язок між онлайн-платформами кредитування та електронною комерцією зміцнюється щодня, особливо через послуги «купуй зараз, плати пізніше».

Технології блокчейну та криптовалюти, що зростають і розвиваються щодня також здатні забезпечити більшу прозорість та безпеку в онлайн-кредитуванні, аніж традиційні багато в чому морально застарілі банківські операції. Вони також відкривають нові можливості для кредитування з використанням криптовалют різного формату.

З'являються нові ринки та географічні місцевості для популяризації та розвитку відносин он-лайн кредитування, особливо в країнах, що розвиваються, де традиційні банківські послуги менш доступні, або ускладнені внаслідок бюрократизації або корупційної складової державних органів та влади. Розвиток онлайн-кредитування також залежить від загальної економічної ситуації, ставок Національних банків та ефективності державних кредитних програм, що може змінюватися залежно від країни.

Покращення цифрових навичок серед пересічного населення також сприяє популяризації онлайн кредитування та його поширенню в сучасному діловому світі та свідчить про реальні перспективи його розвитку в людському співтоваристві.

Наведені вище тенденції наочно демонструють той факт, що сектор онлайн-кредитування не є тимчасовим явищем. Він прийшов на зміну традиційним фінансовим інструментам кредитування, але при цьому продовжує активно розвиватися та адаптуватися до сучасного цифрового суспільства.

Висновки. Онлайн-кредитування стало невід'ємною частиною фінансового сектору, демонструючи глибоку інтеграцію цифрових технологій в традиційні фінансові послуги. Онлайн-кредитування забезпечує більшу доступність кредитних продуктів для різних сегментів населення, зокрема для клієнтів, які традиційно вважаються "непривабливими" для банків, але реально потребують фінансової допомоги. Інноваційні методи оцінки кредитоспроможності учасників кредитних відносин, засновані

на великих даних та штучному інтелекті, сприяють точнішому прогнозуванню можливих фінансових ризиків. Попри переваги, онлайн-кредитування збільшує й ризики, пов'язані з кібербезпекою, зокрема шахрайством та витоками персональних даних. Існує нагальна потреба в розвитку та удосконаленні нормативно-правової бази для регулювання онлайн-кредитування, включаючи захист прав споживачів. Очевидним є той факт, що онлайн-кредитування веде до глобалізації фінансового сектору, де кордони між країнами стають менш визначальними для фінансових операцій. Цифрове кредитування створює конкуренцію традиційним банкам, вимагаючи від них інновацій та адаптації до нових реалій. Зростання онлайн-кредитування підкреслює необхідність підвищення рівня фінансової грамотності серед населення для усвідомленого використання таких послуг. Онлайн-кредитування стимулює зростання та розвиток фінтех-стартапів, які пропонують інноваційні рішення у сфері фінансових послуг. Очікується, що майбутнє онлайн-кредитування буде орієнтоване на створення більш персоналізованих фінансових продуктів, які повністю враховують інтереси сторін.

Для правової чіткості та ефективного регулювання потрібно точно визначити в законодавстві, що вважається онлайн-кредитуванням, враховуючи його специфічні технологічні, правові та операційні аспекти. З огляду на ризики витоку персональних даних у сфері онлайн-кредитування, законодавство має бути доповнено більш строгими нормами щодо обробки та захисту даних.

Нормативні акти повинні містити чіткі вимоги до методів оцінки кредитоспроможності, особливо з використанням алгоритмів та штучного інтелекту. Необхідно встановити чіткі правила і для рекламних та маркетингових кампаній онлайн-кредитування, щоб уникнути оманливої інформації та забезпечити чесну конкуренцію. Законодавство повинно включати специфічні механізми для боротьби з кібершахрайством та іншими видами злочинів, пов'язаних з онлайн-кредитуванням.

З огляду на транскордонний характер онлайн-кредитування, необхідно розробити також механізми міжнародної правової співпраці для ефективного регулювання та вирішення юрисдикційних конфліктів. Посилити вимоги до моніторингу фінансових операцій у сфері онлайн-кредитування для запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

Законодавство повинно комплексно забезпечувати надійний захист прав споживачів у сфері онлайн-кредитування, включаючи чіткі правила щодо відповідальності кредитодавця за неналежний вибір боржника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вергелюк Ю.Ю. Потенціал використання блокчейн технологій на фінансовому ринку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-15> (дата звернення 03.02.2024); Вергелюк Ю.Ю. Соціально-економічні наслідки резистентності фінансового ринку. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Ірпінь, 2019. С. 42–44.
2. Вплив розвитку блокчейн технологій на фінансову діяльність підприємств. URL: <https://orcid.org/0000-0002-8129-8392> (дата звернення 05.02.2024 р.).
3. Застосування блокчейн системи у фінансовій сфері. URL: <http://orcid.org/0000-0003-0294-1122> (дата звернення 06.02.2024 р.).
4. Безклубий І.А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми: монографія. Київськ. Націон. ун–т ім. Т. Шевченка. К. : ВПЦ "Київський університет", 2005. 378 с.
5. Лепех С.М. Правові наслідки порушення прав споживача банківських депозитних послуг. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2022, № 1 (42) С. 46–49. URL: [http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2022/1_2022.pdf#page=46\\$](http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2022/1_2022.pdf#page=46$).
6. Погребняк В.Я. Розвиток відносин споживчого кредитування в правових системах іноземних держав. *Наше право*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_6_27 (дата звернення 10.12.2023).
7. Берназ-Лукавецька О. М. Он-лайн кредитування та його перспективи / О. М. Берназ-Лукавецька. *Часопис цивілістики*. 2017. № 26. С. 34–37 URL: <https://hdl.handle.net/11300/16780>. (дата звернення 20.05.2023).
8. Шевченко О.М. Світові тенденції розвитку ринку фінансових технологій та особливості його функціонування в Україні. *Ефективна економіка*, 2021. № 6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2021/88.pdf (дата звернення 05.03.2024 р.).
9. Безпалый Р.В. Тенденції розвитку цифрових фінансових технологій: глобальний вимір та українська практика. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 42–47.
10. Зеліско А.В. Правове регулювання відносин із кредитування банківськими установами: постановка проблеми. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2019, с. 83–86.
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 22.11.2023 № 3498-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-20#Text> (дата звернення 25.01.2024).